

Bartłomiej Grysa

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Życie, działalność i wkład wielebnego Zakarijji Buṭrosa w dialog z islamem

Zakarijja Buṭros¹, Kopt, chrześcijanin, ksiądz, to postać, której islamskie autorytety religijne obawiają się obecnie najbardziej, a marokańska gazeta „Al-’Insān Al-Ġadīd” („Nowy Człowiek”) określiła jako „wroga publicznego islamu nr 1”². Jego programy telewizyjne³ oraz książki, w których dyskutuje na temat problematycznych aspektów Koranu i islamu, doprowadziły do fali konwersji w całym świecie arabskim. Jedną z tajemnic jego sukcesu tkwi prawdopodobnie w tym, iż ks. Zakarijję interesuje przede wszystkim prezentacja chrześcijaństwa jako religijnej alternatywy wobec islamu oraz rzetelna dyskusja na temat religii Mahometa w oparciu o powszechnie dostępne w świecie arabskim źródła, a nie dyskusje na tematy polityczne i ekonomiczne świata arabskiego. Ks. Buṭros głównie na podstawie źródeł muzułmańskich przeprowadza krytykę islamu. W tym czasie „uczeni muzułmańscy milczą” – jak pisze „Nowy Człowiek”⁴.

Kim jest człowiek, nazywany przez jednych „tym szatanem Zakarijja Buṭrosem”, a przez innych „rewolucją” w świecie arabskim, „zjawiskiem”⁵? Czym „zasłużył sobie” na opublikowanie gróźb Al-Qā’idy pod jego adresem⁶,

¹ Jego tytuł *qummuṣ*, typowy dla Kościoła koptyjskiego, oznacza archidiecezjanina i jest odpowiednikiem katolickiego dziekana.

² Al-’Insān Al-Ġadīd: www.newmanmag.net/wordpress/?p=5 [1 II 2009]; „Nowy Człowiek” [Niezależny Miesięcznik Marokański]; Documentazione.info [9 III 2009]; „Orthodoxy Today”: www.orthodoxytoday.org/articles8/Ibrahim-Islams-Public-Enemy-Number-One.php [9 III 2009]; „National Review”: article.nationalreview.com/?q=NTUwY2QyNjA0NjcwMjExMzI2ZmJiZTEzN2U1YjYyZjE#more [9 III 2009].

³ As’ila ‘an al-’īmān, *Pytania dotyczące wiary* oraz Hiwār al-ḥaqq, *Dialog prawdy*.

⁴ Al-’Insān Al-Ġadīd: www.newmanmag.net/wordpress/?p=5 [1 II 2009].

⁵ Określenia te pochodzą z programów prowadzonych bądź poświęconych częściowo postaci ks. Zakarijji.

⁶ Zob. *List gończy Al-Kaidy za koptyjskim księdzem*, www.polskatimes.pl/fakty/swiat/44286,list-gonczy-al-kaidy-za-koptyjskim-ksiedzem,id,t.html [9 III 2009].

pomimo tego, iż – wedle jego własnych słów – celem jego wystąpien nie jest „przemiana muzułmanów w chrześcijan”⁷, ale uczciwa i szczerza prezentacja islamu i chrześcijaństwa?

The screenshot shows a website interface with the following elements:

- Header:** "الإنسان الجديد" (New Man) with a logo and "مجلة شهرية شهرية مسجلة" (Registered monthly magazine).
- Navigation:** "الرئيس والخص: الثالث « المُتَّحِدُ » | عبد الباقى الأزهرى: الضلُّ بين الدين والدولة ديكتاتورية" (Editor and Special: The Third "The United" | Abdel Baki al-Azhar: The Struggle between Religion and State Dictatorship).
- Article Title:** "هذا الرجل يتحدى الإسلام و العلماء ساكتون!" (This man challenges Islam and scholars are silent!).
- Text:** "اسمه زكرياء بطرس، ولقبه "عبد الإسلام رقم 1 في العالم". وقد اكتسب هذه الصفة من خلال تحديه للإسلام وعلمائه الذين ظلوا ساكنين، ولم تكلف أحدهم نفسه عناء الرد عليه أو الوبق في وجهه، في منبر إعلامي، أو نداء من القنارات التي يزدحم بها الفضاء العربي والإسلامي، والتي لا تقدم غالباً سوى وصايات مستمرة في الرخص الشرقي، وأغالي المري في "العبدو كليب".
وحتى القنارات الدينية التدريبية المتخصصة، مثل "إفراء" وغيرها، فإنها تطلق في مناقشات أخرى، بعيدة عن اهتمامات المواطن العربي، مبردة نفس الكلام، دون تجديد أو ابتكار، وإجتهاد أو إعمال للعلم.
- Image:** A portrait of Zakariya Butros with a cross on his chest. Below it is a graphic with Arabic text: "هنا الرجل يتحدى الإسلام والعلماء ساكتون!" (Here the man challenges Islam and scholars are silent!).
- Right Sidebar:**
 - التصنيفات (Categories)
 - الأرخب (Archives)
 - العرض (Display)
 - ابن الخيل (Abn al-Khayl)
 - حوار (Dialogue)
 - رأي (Opinion)
 - من الخارج (From Abroad)
 - التصويتات (Polls)
 - إذا طلب الغمة منك الإنضمام إلى حركته، هل ستقبل؟ (If asked to join his movement, will you accept?)
 - نعم (Yes)
 - لا (No)
 - لا أعرف (I don't know)

Nagłówek artykułu z gazety Al-'Insān Al-Ġadīd: Ten człowiek stawia wyzwanie islamowi, podczas gdy uczeni muzułmańscy (ulemowie) milczą!

Życiorys i początki działalności

Zakarijā Buṭros urodził się w 1934 roku, rozpoczynając swoją służbę w Kościele we wczesnej młodości. Do służby tej przygotowywał się, jak sam mówi, początkowo poprzez uczestnictwo w spotkaniach małych grup chrześcijan, którzy czytali wspólnie Biblię, dyskutując na tematy religijne. Po ukończeniu studiów w 1957 roku ze specjalności historia i archeologia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Aleksandryjskiego i rozpoczęciu pracy w szkole państwowej Buṭros otrzymał propozycję wstąpienia w struktury Kościoła koptyjskiego. Świecenia prezbiteratu przyjął w 1958 roku, a rok później został wyniesiony do godności archiprezbitera. W 1969 roku został kapłanem w najsłynniejszym kościele kairskim, w dzielnicy Maṣr Il-Gadīda, gdzie prowadził wykłady w każdy wtorek i czwartek. Prelekcje te gromadziły do 5000 słuchaczy, chrześcijan i muzułmanów, trwając niezmiennie do 1978 roku.

W roku 1975 ks. Zakarijja założył w Egipcie silny ruch chrześcijański, który nazwał „Posłannictwem globalnym”. Wówczas, jak mówił, wyobrażał sobie,

⁷ Hiwār Al-Ḥaqq, *Dialog prawdy*, odc. 51, www.islam-christianity.net/islamchristianity/video/hewaralhaq/video/download/51.rm [9 III 2009]

że pewnego dnia zaopatrzy się w namiot i wyruszy z Aswanu do Aleksandrii, a zatrzymując się po drodze w każdej miejscowości, wygłosi kazania o Chrystusie-Bogu. Stało się jednak inaczej – ksiądz został zmuszony do przerwania owej służby. Okres ten nazwał „okresem śmierci wizji”, który jego zdaniem jest nieodzowny, aby mogła zrodzić się nowa rzeczywistość. Ta nowa rzeczywistość zaczęła rodzić się dopiero po 25 latach, kiedy otrzymał propozycję pracy w telewizji *Al-Ḥajāt* („Życie”).

Już w pierwszym roku swojej działalności kapłańskiej ks. Zakarijja wydał książkę, pt. *Jeden Bóg w Trójcy*. Ponowne wydanie tej pozycji pod koniec lat osiemdziesiątych zostało uznane przez władze Egiptu za działalność antypaństwową. Ksiądz trafił do więzienia, w którym odsiadywał już raz wyrok w 1981 roku za podobną „działalność”. Inną „zbrodnią”, która kwalifikowała go według egipskiego prawodawstwa nawet do kary dożywotniego więzienia, było „nawracanie muzułmanów na chrześcijaństwo”. Niektórzy z *mutanaṣṣirūn* (tych, którzy stali się chrześcijanami) byli profesorami Al-ʿAzhar, jednej z najbardziej znanych na świecie muzułmańskich uczelni sunnickich. W skutek zabiegów patriarchy więzienie ks. Zakarijji zamieniono na banicję. W ten sposób „niepokorny” kapłan znalazł się w Australii, pełniąc posługę wśród koptyjskiej emigracji w Melbourne. Po trzech latach został przeniesiony do Londynu, gdzie objął parafię w Brighton. W Wielkiej Brytanii dostał propozycję pracy w programach telewizyjnych jako ekspert od spraw religijnych. Zgodził się od razu, a jego programy w telewizji *Al-Ḥajāt* szybko stały się bardzo popularne.

Telewizja Al-Ḥajāt

Sama telewizja *Al-Ḥajāt* istnieje od 2003 roku. Jej przesłanie jest typowe dla telewizji ewangelizacyjnych. Ks. Zakarijja jest jednym z prowadzących dwa programy na żywo – *ʿAsʿila ʿan al-ʿīmān*, „Pytania dotyczące wiary” oraz *Ḥiwār al-ḥaqq*, „Dialog prawdy”⁸. W czasie ich trwania dzwoni wielu widzów. Porusza ich często to, co mówi podczas programów.

Pewnego razu zadzwonił imam, który zaczął opowiadać historię swojej konwersji. Zaczęło się od tego, iż jeden z wiernych jego meczetu powiedział mu o telewizji *Al-Ḥajāt*, w której występuje jakiś ksiądz, mówiący dużo o islamie. Ponieważ imam był ciekaw, kto to taki, zapytał o to jednego ze swoich kolegów. Ten jednak odpowiedział mu, że wie, o kim mowa, ale nie wymieni „imienia tego szatana”. Później jednak innymi sposobami imam ów dowiedział się, że tym „szatanem” jest ks. Zakarijja.

Oglądając program, zaczął zastanawiać się, czy podane przez prowadzącego fragmenty Koranu, hadisów i tradycji muzułmańskiej są prawdziwe. To,

⁸ Do tej pory nagrano 150 odcinków *Pytań dotyczących wiary* oraz 106 *Dialogu prawdy*.

co usłyszał, musiało go zaniepokoić i wstrząsnąć nim, ale kiedy zaczął sprawdzać fragmenty, wszystko się zgadzało. Uświadomił sobie, że przez wiele lat powtarzał jak papuga słowa modlitw, Koranu, czy hadisów, nie zastanawiając się nad nimi i nie myśląc, co tak naprawdę oznaczają.

Pod wpływem programu zapragnął poznać życie zwykłych ludzi. Do tej pory bowiem obracał się tylko w kręgu duchownych. Chęć poznania życia zwykłych Egipcjan zaprowadziła go do pewnej kawiarni. Usiadł tam i zaczął przysłuchiwać się temu, o czym rozmawiają inni, ale nie mógł przestać myśleć o księdzu. W pewnym momencie podszedł do niego jakiś człowiek, przysiadł się i zaczął rozmowę. Rozmówca wyczuł, że imam ma wiele pytań, choć nie wiedział, z kim rozmawia, zaprosił go więc na pewne spotkanie. Imam poszedł i znalazł się na chrześcijańskim nabożeństwie w prywatnym domu. Było tam około 20 osób. Kiedy zorientował się, że trafił na zgromadzenie chrześcijan, zaczął krzyczeć i wyzywać modlących się. Zgromadzonych to nie poruszało, zachowali spokój, on zaś w gniewie wyszedł, trzaskając drzwiami. Po wyjściu zaczął się jednak zastanawiać, dlaczego ci ludzie nie rzucili się na niego, czemu nie zareagowali gniewem na to, co mówił, skąd u nich ten pokój i miłość? Zapragnął jeszcze raz pójść na ich spotkanie, ale nie wiedział, jak to zrobić po tym, jak się wcześniej zachował. Tak się jednak stało, że ponownie spotkał człowieka poznanego w kawiarni, który po raz kolejny zaprosił go na spotkanie. Zgromadzeni byli skupieni, a następnie położyli ręce na jego głowie, modląc się o jego duchową przemianę. Tym razem nie przeszkadzał im, jednak w czasie modlitw powtarzał w duchu wersety Koranu. Kiedy skończyli się modlić, zapytał wprost, skąd u nich ta radość, pokój, miłość, nawet wobec nieprzyjaciół? W odpowiedzi usłyszał, że Chrystus im to daje. Te proste słowa doprowadziły go do przyjęcia chrześcijaństwa⁹.

Do ks. Zakarijji dzwoni wielu muzułmanów z całego świata. Nie wszyscy mają dobre intencje, ale większość kontaktuje się z nim po to, by podzielić się swoimi doświadczeniami religijnymi dotyczącymi spotkania z chrześcijaństwem. Liczne telefony, zwłaszcza z krajów Zachodu, dokąd wyemigrowało wielu muzułmanów, wyraża dezaprobatę i wrogość wobec Księdza. Każdy jednak, kto chce prowadzić rzeczową dyskusję, jest wysłuchiwany z szacunkiem, bez względu na swoją przynależność religijną i światopoglądową.

Książki ks. Zakarijji Buṭrosa

Ks. Zakarijja jest znany nie tylko jako autor programów telewizyjnych, ale także wykładów i książek o tematyce religijnej. Niektóre z wydanych pozycji zostały już przetłumaczone na 13 języków. Na użytek niniejszego

⁹ Zob. Telewizja Życia, *Arabia chrześcijańska*, www.arabia.alleluja.pl/tekst.php?numer=33744 [9 III 2009].

opracowania wybrałem kilka z nich, które dotyczą relacji pomiędzy islamem a chrześcijaństwem:

- *Jeden Bóg w Trójcy*,
- *Kłamstwo Ewangelii Barnaby*,
- *Obiekcje szejka Dīdāta¹⁰ dotyczące Biblii i odpowiedzi na nie*,
- *Obiekcje szejka Dīdāta dotyczące sury 4, 157 i odpowiedzi na nie*,
- *Czy Koran sam sobie przeczy w kwestii ukrzyżowania Chrystusa?*,
- *Pismo Święte nie zostało sfalszowane*.

Wszystkie one zostały zawarte w serii pt. *Między Islamem a Chrześcijaństwem – Na Wspólnym Gruncie*¹¹.

Jeden Bóg w Trójcy

Ks. Zakarijā już w pierwszym roku po święceniach zaangażował się w zagadnienia związane z islamem, pisząc książkę pt. *Jeden Bóg w Trójcy*, wydaną w 1960 roku¹². Książka porusza między innymi takie tematy, jak: jedność Boga w chrześcijaństwie, konieczność wiary w Trójcę Świętą, koraniczne świadectwa na temat Trójcy Świętej, pochodzenie Chrystusa oraz Ducha Świętego, fałszywe trójce oraz nastawienie do nich islamu.

Warto zatrzymać się przez chwilę nad koranicznymi świadectwami na temat Trójcy Świętej, które przytacza autor w swojej książce:

- Stanowisko Koranu wobec chrześcijańskiego monoteizmu
- „Nasz Bóg i wasz Bóg jest jeden”¹³ (sura 29, 46). Z wersetu tego autor wnioskuje, że chrześcijanie, „ludzie księgi”, czczą jednego Boga,
 - „Składają pokłony, wierzą w Boga i Dzień Sądu” (sura 3, 113–114)
- chrześcijanie wielbią jednego Boga, wyznając wiarę w Niego,
- „Ty z pewnością się przekonasz, że ludzie najbardziej zawzięci w swojej wrogości wobec tych, którzy uwierzyli [tj. wobec muzułmanów] – to żydzi i bałwochwalcy. I z pewnością się przekonasz, że najbliżsi przez swoją przyjaźń tym, którzy uwierzyli, są ci, którzy mówią: ‘My jesteśmy chrześcijanami!’ Tak jest, albowiem są wśród nich księża i mnisi i oni nie wbijają się w pychę” (sura

¹⁰ Aḥmad Ḥusajn Dīdāt (1918–2005), muzułmański misjonarz, autor książek apologetycznych, w których polemizuje z chrześcijaństwem, stosując krytykę pomieszaną z oskarżeniami; uczestnik wielu debat z ewangelicznymi chrześcijanami w krajach anglosaskich.

¹¹ Pozostałe to: *Wywiad Rozgłośni Wszystkich Arabów z Londynu z ks. Zakarijā Buřosem, Mesjasz Syn Boga, Ukrzyżowanie Chrystusa, Pewność zbawienia, Czy nie wystarczy nawrócenie zamiast krzyża?, Inne obiekcje, Obiekcje dotyczące księgi Pieśni nad Pieśniami i odpowiedzi na nie, Kwestia wersetów znoszących (al-nāsiḥ) i zniesionych (al-mansūḥ), Pytania dotyczące Koranu, Kobiety proroka Mahometa*.

¹² *Allāh wāḥid fi Tālūt*, książka dostępna na stronie www.islam-christianity.net/books/books.htm [9 III 2009].

¹³ Prezentuję własne tłumaczenia wersetów Koranu, chyba że podaję inaczej.

5, 82)¹⁴ – chrześcijanie nie są bałwochwalcami, skoro mają być najbliższymi przyjaciółmi muzułmanów,

– „Wówczas powiedział Bóg: o Jezusie, ja sprawię, że umrzesz¹⁵ i ja wyniosę Cię do siebie, i ja oczyszczę Cię od niewiernych, i ja umieszczę tych, którzy pójdą za Tobą, wyżej niż niewierni na Dzień Sądu” (sura 3, 55) – chrześcijanie nie są niewiernymi, skoro mają być wyżej niż niewierni podczas Dnia Sądu.

Stanowisko Koranu wobec Chrystusa jako Słowa

– „Mesjasz, Jezus syn Marii, jest Posłańcem Boga¹⁶ i J e g o S ł o w e m , które złożył Marii” (sura 4, 171),

– „Bóg obwieszcza ci radosną wieść o Janie. On potwierdzi S ł o w o o d B o g a ” (sura 3, 39). ’Abū Sa’ūd w swoim tafsirze¹⁷ wyjaśnia, że Jan pierwszy uwierzył w Jezusa, potwierdzając, że jest on Słowem Boga i Jego Duchem: „Matka Jana Chrzciela spotkała Matkę Jezusa, mówiąc: jestem w ciąży; rzekła Maria: ja również. Rzekła [matka Jana]: poczułam, że ten, który jest w moim łonie, składa pokłon Temu, Który jest w Twoim łonie”¹⁸.

– „Oto powiedzieli aniołowie: ‘O Mario! Bóg zwiastuje Ci radosną wieść o Słowie pochodzącym od Niego, którego imię Mesjasz, Jezus, syn Marii’” (sura 3, 45). Użyty tu wyraz arabski *kalima* (Słowo) jest rodzaju męskiego, a nie żeńskiego, jak w każdym innym wypadku. W tym samym rodzaju używa się *kalima* (Słowo) w prologu Ewangelii Jana: *ft l-bad’i kāna l-kalima* (dosł. na początku był Słowo).

Stanowisko Koranu wobec Ducha Świętego

– „Jezusowi, synowi Marii, daliśmy wyraźnie dowody i wzmocniliśmy go Duchem Świętości” (sura 2, 87 i 253),

– „Jezusie, synu Marii, przypomnij sobie łaskę, jaką wyświadczyłem Tobie i Twojej Matce, jak wzmocniłem Cię Duchem Świątym” (sura 5, 110). Autor cytuje tutaj zdanie pewnego teologa muzułmańskiego, szejka Muḥammada Al-Ḥarīrīego Al-Bajjūmīego, który napisał w książce *Duch i Jego natura*, iż Duch Święty jest Duchem Boga¹⁹.

¹⁴ W tłum. J. Bielawskiego.

¹⁵ W tłum. J. Buczackiego w odróżnieniu od tłum. Bielawskiego („O Jezusie! Oto Ja powołam Ciebie i wyniosę ku sobie”) fragment ten brzmi: „Bóg powiedział do Jezusa: zesławszy na Ciebie śmierć, wzniosę Cię do Siebie” (u Buczackiego sura 3, 48). Użyty tu arabski czasownik *tawaffa* توفي jest przypisywany tylko Bogu, który powołuje kogoś do siebie poprzez śmierć, sprawia, że ktoś umiera.

¹⁶ *Rasūl Allāh*, czyli to samo określenie, jakie stosuje islam w stosunku do Mahometa.

¹⁷ Komentarz do Koranu (*tafsīr*) autorstwa ’Abū Sa’ūda.

¹⁸ Tafsīr ’Abū As-Sa’ūda Muḥammad Ibn Muḥammad Al-’Imādī, Al-Maktaba Al-’Islāmijja (Biblioteka Muzułmańska): www.al-eman.com/IslamLib/viewchp.asp?BID=248&CID=74 [9 III 2009].

¹⁹ Cytat za: Z. Buṭros, *Jeden Bóg w Trójcy*, s. 10, www.islam-christianity.net/books/books.htm [9 III 2009].

Kłamstwo Ewangelii Barnaby

Książka *Kłamstwo Ewangelii Barnaby* jest jedenastą z kolei publikacją ks. Zakarijji w serii *Między Islamem a Chrześcijaństwem – Na Wspólnym Gruncie*.

W pierwszym rozdziale autor streszcza historię pseudoepigrafu znanego jako Ewangelia Barnaby, wspominając, iż tekst źródłowy tego utworu powstał w języku włoskim²⁰ w 1709 roku, przekazany księciu Eugeniuszowi Sabaudzkiemu przez Johna Fredericka Cramera. Następnie Muřafā Al-‘Arnādī dokonał tłumaczenia tekstu na łacinę, a w 1908 roku na arabski przetłumaczył go Ĥalīl Sa‘āda. W tej formie „ewangelia” została opublikowana w Egipcie przez Muĥammada Rařīda Riđę. Ks. Zakarijjā podaje też przyczyny popularności owej Ewangelii wśród muzułmanów: tekst mówi o ukrzyżowaniu Judasza zamiast Chrystusa oraz przepowiadaniu przez Chrystusa przyřcicia Mahometa, który ma być prawdziwym Mesjaszem. Ewangelie Barnaby przytacza się często w kręгах muzułmańskich jako jedyną niesfałszowaną Ewangelie.

Obiekcje szejka Dīdāta dotyczące Biblii i odpowiedzi na nie

Kolejna pozycja, którą chciałbym omówić, dotyczy obiekcji szejka Dīdāta wobec Biblii²¹. Te kwestie teologiczne ks. Zakarijjā streszcza w kilku punktach, rozwijając każdy z nich:

Symboliczna historia Samarii i Jerozolimy (Oholā i Oholiba) z Ez 23

Dīdāt, odnosząc się do tego fragmentu, zadaje pytanie, jak tak „odrażające” słowa, jak „piersi, łona, nagość” mogły znaleźć się w Piśmie Świętym? Ks. Zakarijjā w odpowiedzi przedstawia egzegezę tekstu, prezentując kontekst, w jakim on powstał. Podaje również sformułowania z Koranu, w których pojawiają się również „odrażające” sformułowania:

– łona, lędzwie (arab. *tarā’ib*) – „Niech więc rozważy człowiek, z czego on został stworzony! Został stworzony z cieczy wytryskającej spomiędzy lę d ż w i i żeber” (sura 86, 5–7),

– nasienie (arab. *manīj*) – „Czyż nie był on k r o p l ą m ę s k i e g o n a s i e n i a , która wytrysnęła, potem stała się grudką krwi zakrzepłej?” (sura 75, 37–38),

– współżyc z kobietą (arab. *istankaĥa*) – „O Proroku! My uznaliśmy za dozwolone dla ciebie żony, którym dałeś wiana, i niewolnice, które ci darował Bóg jako zdobycz, i córki twojego stryja, i córki twoich ciotek ze strony ojca, i córki twojego wuja ze strony matki, i córki twoich ciotek ze strony matki,

²⁰ W zasadzie mowa o dwóch manuskryptach: włoskim i hiszpańskim, z których drugi zaginął. Informacje o nim posiadamy jedynie ze źródeł pośrednich wskazujących na prawdopodobne pochodzenie z XVI, VI bądź IV wieku.

²¹ Inne obiekcje Dīdāta dotyczą m.in. Trójcy Świętej oraz ukrzyżowania Chrystusa.

które wywędrowały razem z tobą; i kobietę wierzącą, jeśli ona sama ofiaruje się Prorokowi, o ile Prorok zechce ją p o j ą ć z a ż o n ę” (sura 33, 50)²².

Księga Pieśni nad Pieśniami

Tutaj również w odpowiedzi na zarzuty ks. Zakarijjā przytacza w pierw egezezę tekstu opiewającego miłość Boga do swojego ludu, a następnie fragment Koranu jako ripostę: „A żonom dajcie wynagrodzenie, albowiem doznaliście od nich przyjemności” (sura 4, 24).

Zezwolenie na picie wina w Biblii

Szejk Dīdāt oskarża Biblię o zezwolenie na picie wina i czerpanie przyjemności z pijaństwa. Ks. Zakarijjā odpowiada, iż nie ma on racji, tłumacząc przemianę wody w wino, dokonaną przez Chrystusa w Kanie Galilejskiej²³, jako przemianę w wino, które nie upija, a przynosi trzeźwość. Argumentem za takim rozumieniem tekstu jest to, iż starosta weselny był w stanie rozpoznać smak wina i zainteresowany jego smakiem i właściwościami wezwał pana młodego, by go pochwalić za dobry smak wina. Cudowność przemiany wody w wino miała zatem polegać na tym, iż był to napój, który – w tym przypadku – nie odbiera samokontroli i nie zaciemnia umysłów pijących. Szejk Dīdāt „zapomniał”, iż sam Koran przytacza opisy picia wina w przyszłym świecie: sura 47, 15; 76, 5 i 17; 83, 25.

Niezgodność w liczbie Izraelitów

Według 2 Sm 24, 9 zliczona liczba Izraelitów wyniosła 800 tys., a według 1 Krn 21, 5 – 1,1 mln. Różnica wynosi 300 tys. i oznacza, wedle ks. Zakarijji, liczbę straży królewskiej – 12 hufców po 24 tys. wojowników plus 12 tys. dowódców nad oddziałami, które według dzisiejszych kategorii moglibyśmy nazwać plutonami – po 25 osób każdy. Łącznie uzyskujemy wówczas liczbę 300 tys.

Niezgodność w liczbie Judejczyków

Druga pozorna niezgodność według Dīdāta polega na liczbie Judejczyków dobywających miecza. Według 2 Sm 24, 9 było ich 500 tys., a według 1 Krn 21, 5 – 470 tys. Brakujące 30 tys. znajdujemy w 2 Sm 6, 1: Dawid zgromadził 30 tys. doborowych bojowników z całego Izraela, aby sprowadzić Arkę Bożą z ziemi Filistynów.

²² Prof. J. Bielawski tłumaczy wspomniany w tym miejscu w swoim przekładzie czasownik jako „pojąć za żonę”. Rdzeń *nkħ* w arabskim nawiązuje niemniej wprost do współzycia i narządów płciowych żeńskich – zob. F. Steingass, *A Learner's Arabic English Dictionary*, Model Town 1986, s. 1146. Podobnie tłumaczy słownik Muḥīṭ al-Muḥīṭ – <http://lexicons.sakhr.com/openme.aspx?fileurl=/html/2058067.html> [9 III 2009].

²³ Zob. J 2, 1–11.

Niezgodność w liczbie lat głodu

Trzecia pozorna niezgodność, wykazana przez szejka, polega na podaniu liczby lat głodu. Według 2 Sm 24, 13 głód mający być karą za zliczenie ludu przez Dawida miał trwać 7 lat, a według 1 Krn 12, 12 – 3 lata. Ks. Zakarijja interpretuje tę różnicę, odwołując się do 3 etapów głodu (2+2+3 lata) wymienionych w Rdz 41, 55–57 oraz Rdz 47, 13.

Obiekcje dotyczące sury 4, 157 i odpowiedzi na nie

Kolejna pozycja również odnosi się do działalności szejka Dīdāta. Dyskusja dotyczy sury 4, 157: „powiedzieli [Żydzi]: my zabiliśmy Jezusa Mesjasza, syna Marii, posłańca Boga. Ale oni nie zabili, ani nie ukrzyżowali Go, tylko zdawało im się”.

Ks. Zakarijja wykazuje, że sami teologowie muzułmańscy nie są zgodni co do interpretacji tego wersetu:

1. W książce *Obszerny komentarz do tafsiru Koranu* (arab. Ğāmi‘ al-bajān fī tafsīr Al-Qur‘ān) Aṭ-Ṭabarīego jest taki zapis: „Bóg upodobnił do Chrystusa jednego z jego uczniów o imieniu Sirdzis”. Aṭ-Ṭabarī opiera to na następującym hadisie: „Powiedział mi pewien chrześcijanin, który przeszedł na islam: kiedy Bóg powiedział Jezusowi ‘Ja podniosę Cię do siebie’²⁴, wówczas Jezus powiedział: Uczniowie! Kto z was chciałby być moim towarzyszem w rajy poprzez upodobnienie się do mnie przed ludem tak, by zabito go zamiast mnie? Powiedział Sirdzis: Ja, Duchu Boży. Powiedział Jezus: siądź więc na moim miejscu. Siadł więc, a wówczas Jezus został podniesiony²⁵. Wówczas weszli, wzięli go i ukrzyżowali, ale zdawało im się, gdyż postrzegali jego twarz jako twarz Jezusa, lecz ciało nie było Jego ciałem. Inni jednak mówili ‘to jest On’²⁶.”

2. W tym samym źródle jest zapis, z którego wynika, iż Bóg upodobnił do Jezusa Judasza Iskariotę: „Powiedzieli inni: jeden z uczniów Jezusa okłamywał Go. Przyszedł z Żydami prowadząc ich do niego. Kiedy wszedł z nimi, aby Go pojмали, Bóg upodobnił go do Jezusa, i został wzięty, zabity i ukrzyżowany²⁷.”

3. W tym samym dziele napisano też, iż Bóg miał upodobnić do Jezusa jednego z rzymskich żołnierzy: „Kiedy Żydzi aresztowali Jezusa, pozostawili go pod strażą. Jezus jednak został cudownie wzięty do nieba, a jeden ze strażni-

²⁴ Por. sura 3, 55.

²⁵ Zwrot *wa-rufi‘a ‘Isa* można przetłumaczyć też jako „został wzięty do nieba”.

²⁶ حدثني رجل كان نصرانيا وأسلم أن عيسى حين جاء من الله أني رافعك إلي، قال: يا معشر الحواريين، أيكم يحب أن يكون رفيقي في الجنة، على أن يُشَبَّهَ للقوم في صورتي، فيقتلوه مكاني؟ فقال سرجس: أنا يا روح الله. قال له عيسى: فاجلس في مجلسي. فجلس فيه، وُرفِعَ عيسى، فدخلوا عليه فأخذوه فصلبوه وشبهه لهم، إذ راوا الوجه وجه عيسى والجسد ليس جسده، ولكن آخرون قالوا هو هو

قال آخرون: نفاق أحد تابعي عيسى وجاء مع اليهود ليدلهم عليه، فلما دخل معهم لأخذه، ألقى الله عليه شبهه، فأخذ وقتل وصلب

ków został do Niego upodobniony. Został więc wzięty i ukrzyżowany, krzycząc i mówiąc: nie jestem Jezusem!”²⁸.

4. Inna relacja donosi: „Powiedziano, iż do domu, w którym był Jezus, wszedł Żyd o imieniu Tytus, ale nie znalazł Go. Bóg wówczas upodobnił go do Jezusa. Kiedy wyszedł, pomyśleli, że to Jezus, i wzięli go i ukrzyżowali”²⁹.

5. Aṭ-Ṭabarī również pisze, że jakiś inny człowiek został upodobniony do Jezusa i ukrzyżowany zamiast Niego³⁰, nie podając jego imienia.

Wniosek, jaki wysuwa ks. Zakarijja z powyższych relacji, jest jeden: jeśli zeznania świadków różnią się między sobą, nie można dawać im wiary.

Autor jednak nie kończy na tym odpowiedzi na zarzut szejka Dīdāta, ale kontynuuje rozważania, stawiając kolejne pytania na temat „potrzeby odgrywania takiego teatru przez Boga” oraz tłumacząc znaczenie krzyża i śmierci Chrystusa w chrześcijaństwie.

Czy Koran sam sobie przeczy w kwestii ukrzyżowania Chrystusa?

Pozycja o tym tytule powstała jako ósma z kolei w serii Między Islamem a Chrześcijaństwem – Na Wspólnym Gruncie. Broszura ta jest rozwinięciem *Obiekcji dotyczących sury 4, 157 i odpowiedzi na nie*, jednak zasadniczo w oparciu o same teksty koraniczne. Okazuje się bowiem, że sura 4, 157 („powiedzieli [Żydzi]: my zabiliśmy Jezusa Mesjasza, syna Marii, posłańca Boga. Ale oni nie zabili, ani nie ukrzyżowali Go, tylko zdawało im się”) stoi w opozycji do pozostałych wersetów, mówiących o śmierci Chrystusa:

1. Sura 3, 55 – „Wówczas powiedział Bóg: o Jezusie, ja sprawię, że umrzesz i ja wyniosę Cię do siebie, i ja oczyszczę Cię od niewiernych, i ja umieszczę tych, którzy pójdą za Tobą, wyżej niż niewierni na Dzień Sądu”.

2. Sura 19, 33 – „Pokój nad dniem, kiedy się urodziłem, kiedy umrę i kiedy będę wskrzeszony do życia”. Słowa te według Koranu wypowiada Chrystus, kiedy był w kołyszce.

3. Sura 5, 117 – „Kiedy sprawiłeś, że umarłem, obserwowałeś ich [czyli oprawców Chrystusa], będąc świadkiem każdej rzeczy”. Podobnie jak wyżej, werset ten świadczy o tym, że Chrystus umarł, a Jego oprawców obserwował sam Bóg.

Jeden z argumentów w dalszej dyskusji jest szczególnie ciekawy: dotyczy kwestii wersetów *nāsīḥ* i *mansūḥ* („znoszące” i „zniesione”). Wedle tej idei, w której jedne wersety Koranu są znoszone przez inne³¹, sura 4, 157 miałyby

أن اليهود حين اعتقلوا عيسى، أقاموا عليه حارسا. ولكن عيسى رفع إلى السماء بأعجوبة، وألقى شبهه على الحارس، فأخذ وصلب وهو يصرخ ويقول: أنا لست بعيسى

قيل دخل طيطاوس اليهودي بيتا كان عيسى فيه فلم يجده، فألقى الله عليه شبه عيسى. فلما خرج ظنوا أنه عيسى فأخذوه وصلبوه

إن الله ألقى شبه عيسى على إنسان آخر، فصلب هذا الإنسان بدلا عنه

³¹ *Kiedy znosimy jakiś znak albo skazujemy go na zapomnienie, przynosimy lepszy od niego lub jemu podobny* (sura 2, 106 w tłum. J. Bielawskiego).

znosić pozostałe wersety dotyczące śmierci Chrystusa. Problem w tym, że sama idea znoszenia wersetów również napotyka sprzeczności, np. w surze 10, 64 – „Nie ma zmiany w słowach Boga”³² oraz w surze 6: 34 – „I nikt nie jest w stanie zmienić słów Boga!”³³. Autor jednak zakłada, że postępując zgodnie z logiką znoszenia, można udowodnić ukrzyżowanie, śmierć i wyniesienie Jezusa do chwały Ojca tylko na podstawie Koranu.

Autor, zatrzymując się na surze 4: 157, tłumaczy ją nie tylko od strony czysto językowej, ale i pod kątem retoryki. Retoryka, będąca ważną częścią arabistyki, ma zastosowanie przede wszystkim do Koranu. Tutaj napotykamy na ciekawe tłumaczenie wersetu „nie ukrzyżowali, ani nie zabili Go, tylko zdawało im się”: ks. Zakarijjā widzi w nim figurę retoryczną, zwaną po arabsku *lā an-nāfija* („nie” przeczące), w której partykuła „nie” nie oznacza przeczenia, ale ma na celu uwypuklenie innej, dalszej części zdania. Wedle tej logiki „nie ukrzyżowali, ani nie zabili Go” nie miałyby znaczenia dosłownego, ale miałyby podkreślić fakt, że „tylko zdawało im się” (dalsza część wersetu), ergo: zdawało im się, że Go uśmiercili. Potwierdzenie takiego toku myślenia odnajdujemy też w surach 3, 55 i 5, 117 – to Bóg sprawił, że Chrystus umarł, powołując Go do siebie (arab. *al-mutawaffi*) poprzez śmierć na krzyżu, a nie ci, którym się tak zdawało.

W podsumowaniu broszury ks. Zakarijjā pisze, iż właściwe wyjaśnienie sury 4: 157 od strony językowej, rzeczowej, retorycznej i logicznej potwierdza ukrzyżowanie, śmierć i wyniesienie Chrystusa do Boga.

Pismo Święte nie zostało sfalszowane

Pozycja poświęcona apologii Pisma Świętego nosi numer 10 w serii Między Islamem a Chrześcijaństwem – Na Wspólnym Gruncie.

We wstępie autor pisze o celach, jakie postawił sobie przy pisaniu książki. Najpierw chce on zapoznać czytelnika w ogóle z pojęciem Pisma Świętego i natchnieniem tej Księgi ksiąg. W drugiej części zaś przeprowadza apologię Biblii, odpowiadając zasadniczo na pytania związane z prawdziwością i nie sfalszowaniem Ewangelii oraz zniesieniem jej przez Koran.

Pisząc o natchnieniu Biblii, ks. Zakarijjā przytacza argumenty zarówno z samej Biblii, jak i z Koranu:

Argumenty biblijne

– 2 Tm 3, 16 – „Wszelkie Pismo od Boga natchnione jest i pożyteczne do nauczania, do przekonywania, do poprawiania, do kształcenia w sprawiedliwości”³⁴,

³² Tłum. J. Bielawskiego.

³³ Tamże.

³⁴ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu [Biblia Tysiąclecia]*, w przekł. z jęz. oryg. oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, wyd. 4, Poznań 1991.

– 2 P 1, 21 – „Nie z woli bowiem ludzkiej zostało kiedyś przyniesione proroctwo, ale kierowani Duchem Świętym mówili [od Boga] święci ludzie”³⁵,

Argumenty koraniczne

1. Dotyczące Tory:

– sura 5, 44 – „My, zaprawdę, zesłaliśmy T o r ę , w której jest przewodnictwo i światło”³⁶ – natchnienie Pięcioksięgu potwierdzone przez Koran,

– sura 2, 87 – „D a l i ś m y j u ż M o j ż e s z o w i K s i ę g ę i w ś l a d za nim wysłaliśmy posłańców. I daliśmy Jezusowi, synowi Marii, jasne dowody; i umocniliśmy go Duchem Świętym” – ponownie mowa o Pięcioksięgu Mojżesza,

– sura 6, 92 – „To jest Księga, którą zesłaliśmy, błogosławiona” – w kontekście wersetu 91 ponownie mowa jest o Pięcioksięgu,

– sura 17, 2 – „D a l i ś m y M o j ż e s z o w i K s i ę g ę i uczyniliśmy ją drogą prostą dla synów Izraela” – w kontekście wersetu 91 ponownie mowa jest o Pięcioksięgu,

2. Dotyczące Psalmów: sura 17, 55 – „Twój Pan zna najlepiej tych, którzy są w niebiosach i na ziemi. My już wyróżniliśmy jednych proroków nad innymi i D a w i d o w i d a l i ś m y P s a l m y ” – potwierdzenia natchnienia księgi Psalmów,

3. Dotyczące ksiąg prorockich i mądrościowych:

– sura 4, 163 – „Zaprawdę, objawiliśmy tobie, tak jak objawiliśmy Noemu i prorokom po nim; i jak objawiliśmy Abrahamowi i Isma‘ilowi, Izaakowi i Jakubowi, jak i pokoleniom, Jezusowi, Hiobowi i Jonaszowi, Aaronowi i Salomonowi; a Dawidowi daliśmy Psalmy” – świadectwo Koranu dotyczące natchnienia ksiąg prorockich i mądrościowych,

4. Dotyczące całej Biblii:

– sura 16, 43 – „My i przed tobą posyłaliśmy tylko ludzi, którym daliśmy objawienie – jeśli o tym nie wiecie, zapytajcie ludzi napomnienia” – objawienie w tym kontekście (ludzie napomnienia to ludzie Księgi) to Biblia,

– sura 29, 46 – „Uwierzyliśmy w to, co nam zostało zesłane, i w to, co wam [czyli ludom Księgi] zostało zesłane”,

5. Dotyczące Ewangelii:

– sura 5, 46 – „Jemu daliśmy Ewangelię, w której jest przewodnictwo i światło, będącej potwierdzeniem tego, co było przed nią” – potwierdzenie natchnienia Ewangelii,

– sura 57, 27 – „posłaliśmy w ślad za nimi Jezusa, syna Marii, i daliśmy Mu Ewangelię”.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tłum. J. Bielawskiego. Kolejne fragmenty to przeważnie tylko fragmenty ajatów, również w tłum. J. Bielawskiego.

Następnie, odnosząc się do samej Ewangelii, odpiera zarzut, iż nie istnieje jedna, lecz cztery Ewangelie. Tutaj przytacza za tradycją muzułmańską fakt istnienia początkowo siedmiu wersji Koranu³⁷, zanim kalif ‘Uṭmān nie doprowadził do spalenia sześciu z nich.

Argument Ewangelii Barnaby zostaje zripostowany przez odwołanie do sury 5: 46 wskazującej Jezusa jako Tego, Któremu została dana Ewangelia. O Barnabie Koran w ogóle nie wspomina.

W kolejnej części książki autor zajmuje się kwestią przekonania o zafalszowaniu Biblii oraz zniesienia Biblii przez Koran. Tu także przytacza argumenty z Koranu, z odkryć archeologicznych oraz stawia pytania o to, kto dokładnie i w jakim języku miałby przyczynić się do sfalszowania Biblii, skoro – jak wiadomo – chrześcijaństwo jest wielokulturowe i podzielone od IV wieku na liczne denominacje.

Interesujące jest też przytoczenie wypowiedzi znanych muzułmańskich uczonych³⁸, którzy *taḥrīf* (sfalszowanie) rozumieją nie w stosunku do tekstu jako takiego, ale jego interpretacji (*ta’wīl*).

Książd Zakarijjā a protestantyzm

Kłopoty ks. Zakarijji z hierarchią Kościoła koptyjskiego zaczęły się już we wczesnych latach jego działalności kościelnej. Tak mówi o początkach owych problemów: „Kiedyś wpadła mi w ręce lektura o świętym ojcu Cyrylu, biskupie Jerozolimy. W dniu upamiętniającym Ukrzyżowanie Chrystusa stanął on na Golgocie pod krzyżem i powiedział: „Wielu pustelników próbuje zaskarbić sobie łaskę Bożą. Ale wszystkie sposoby umartwienia Chrystus dopełnił na Krzyżu, w takim dniu, jak ten, i w takiej godzinie, jak ta. On (...) dał nam wybawienie. Tym aktem wywalczył dla nas wolność i wziął na siebie ogromny ciężar całej ludzkości. Bądźmy Mu wdzięczni i kochajmy Go (...)”. Te słowa były punktem zwrotnym w moim życiu i działaniu. Odtąd moje kazania szły w innym kierunku, miały inny wydźwięk i moc aniżeli przedtem. Ten kierunek był niejako nowy w moim Kościele i niezbyt chętnie akceptowany przez hierarchę duchowieństwa. Nałożono na mnie karę; zabroniono wygłaszania kazań najpierw na rok, a następnie na dziewięć lat³⁹”.

6 sierpnia 2002 roku ks. Zakarijjā zwrócił się z prośbą do papieża Szenude o zwolnienie go z posługi kapłańskiej, kończąc swoją pracę w koptyjskim Kościele ortodoksyjnym. W 2003 roku Zakarijjā Buṭros został *de facto* su-

³⁷ Mowa o tzw. siedmiu literach *sab’ ahruf*, o których pisze As-Sujūṭī oraz Aṭ-Ṭabarī.

³⁸ Al-Buḥārī, Ar-Rāzī, Al-Ġalālān, Al-‘Aqqād.

³⁹ www.arabia.alleluja.pl/tekst.php?numer=23800 [9 III 2009].

spendowany, a jego emerytura kościelna wstrzymana⁴⁰. Oficjalne powody suspendingowania to, według wyższych duchownych Kościoła koptyjskiego, ataki na islam rozpowszechniane w chrześcijańskiej telewizji *Al-Hajāt* od czasu pobytu księdza w Wielkiej Brytanii, oraz, wedle słów biskupa Biszoja, sekretarza Świętego Synodu ortodoksyjnego Kościoła koptyjskiego, „przystąpienie do sekty zielonoświątkowej”⁴¹. Ks. Zakarijā jest też oskarżany o popełnienie herezji „natychmiastowego zbawienia”, mimo tego, iż sam napisał książkę *Zbawienie i herezja związana z otrzymaniem go w jednej chwili*, w której potwierdza potrzebę chrztu, pokuty, nieustannego nawracania się oraz życia sakramentalnego, odżegnując się od owych oskarżeń.

Przyglądając się obecnym relacjom ks. Zakarijji z jego macierzystym Kościołem, należy mieć na uwadze trudną i złożoną sytuację Koptów w Egipcie, którym nie wolno krytykować otwarcie islamu. Inaczej rzecz się ma poza granicami Egiptu, gdzie Koptowie, gromadząc się np. w Organizacji Koptów USA⁴², mogą bez przeszkód praktykować wolność słowa i sumienia, choć i tam czasem wymaga to od nich ofiary życia⁴³.

„10 przykazań” ks. Zakarijji dla islamu

Zamiast wygrażania oraz sarkastycznej retoryki, stosowanej często przez jego adwersarzy, ks. Zakarijā zaproponował swoisty „dekalog” dla muzułmanów na łamach telewizji *Al-Hajāt* 27 czerwca 2005 roku, który można streścić w kilku punktach:

1. Wykreślenie wszystkich wersetów koranicznych i hadisów, które zaprzeczają boskości Jezusa oraz podburzają do zabijania chrześcijan (jak np. sura 9, 29), do wszelkich form terroryzmu i ucisku oraz zaprzestania ataków na chrześcijaństwo, głównie w meczetach i środkach masowego przekazu.

2. Uznanie, że Jezus jest Duchem Boga i Jego Słowem, bez ukrywania tego faktu.

⁴⁰ Dokumenty Kościoła koptyjskiego potwierdzające rezygnację ks. Zakarijji Butrosa z pełnionych funkcji kościelnych znajdują się na stronie koptyjskiego klasztoru św. Tekli: http://st-takla.org/FAQ-Questions-VS-Answers/04-Questions-Related-to-Spiritual-Issues__Ro7eyat-3amma/021-Resignation-of-Abouna-Father-Zakarijja-Botros.html [9 III 2009].

⁴¹ Strona „Islam i świat” www.islamegy.wordpress.com [9 III 2009] posiada specjalny dział zatytułowany *Skandale Zakarijji Butrosa*: www.islamegy.com/zakaria-botros [9 III 2009], w którym autorzy zamieścili 17 artykułów dotyczących jego działalności; pośród nich m.in. *Biskup Biszoj zaskakuje: Zakarijja Butros jest protestantem. Zakarijja Butros nie jest chrześcijaninem według koptyjskiego Kościoła ortodoksyjnego*.

⁴² Oficjalna strona tej organizacji to www.copts.com.

⁴³ Zob. *Rzeź koptyjskiej rodziny w USA*, www.ekumenizm.pl/article.php?story=20050125153931813&query=armanious [9 III 2009].

3. Umożliwienie muzułmanom i wszystkim innym wolności wyboru religii i wyrażania swojej wiary.

4. Zniesienie kary za apostazję i zaprzestanie torturowania, więzienia i zabijania tych, którzy przyjęli chrześcijaństwo.

5. Złożenie formalnych przeprosin przez liderów państw arabskich za zabijanie chrześcijan w krajach podbitych przez muzułmanów.

Po przedstawieniu swoich propozycji ks. Zakarijja mówi: „Jeśli nie chcecie zmienić Koranu, dlaczego żądacie od nas zmiany religii, naszych przekonań? Dlaczego żądacie od nas, byśmy mówili to, co wy chcecie, a w przeciwnym wypadku – miecz?”.

*

Szejk Aħmad Al-Qať'ānī w wywiadzie dla telewizji Al-Ĝazīra z 2006 roku powiedział, iż co roku ok. 6 mln muzułmanów opuszcza islam. Nawet jeśli dane te są mocno przesadzone, niektórzy uważają, że stoi za tym głównie jeden człowiek, którego co tydzień ogląda kilkadziesiąt milionów odbiorców w krajach arabskich – Zakarijja Buťros. Niektórzy przypisują mu znacznie mniejsze sukcesy w tym zakresie. Jedno jest jednak jasne: dialog z muzułmanami wielbny Buťros nie zawęży na pewno jedynie do akademickich dysput, ale roztacza go na decyzje setek, jeśli nie tysięcy ludzi, którzy przeważnie islam porzucają. Są to naukowcy Al-'Azhar, muzułmańscy misjonarze, imamowie, kaznodzieje, tłumacze Koranu⁴⁴, a nawet pewien mułła z Afganistanu⁴⁵. Zdecydowali się porzucić islam, mimo groźących im licznych niebezpieczeństw, z karą śmierci za akt apostazji włącznie. Jest to więc lekcja odwagi dla tych wszystkich, którzy nie są być może dziś pewni, jak mocno powinni trzymać się swoich przekonań, a kiedy ewentualnie przyjąć przekonania przeciwne w obliczu gróźb⁴⁶ i przemocy, zastępujących tak często siłę argumentów w dzisiejszym świecie.

Misja księdza Zakarijji oraz jego współpracowników trwa, wpisując się w ciąg dyskusji na temat natury Boga i religii, które przez wieki toczyły ze sobą i toczą nadal chrześcijanie i muzułmanie w różnych zakątkach świata. Wynik często był i jest pragmatyczny: silniejszy narzuca wolę słabszemu. Zdarzały się jednak także przypadki, iż łącząca obie strony przyjaźń okazywała się silniejsza od narzucania drugiemu siłą swoich poglądów⁴⁷. Oby takich przypadków było

⁴⁴ Pełna lista byłych znanych kaznodziejów, mułłów, imamów, naukowców i misjonarzy muzułmańskich znajduje się na stronie www.wikiislam.com/wiki/Muslims_Leaving_Islam [9 III 2009].

⁴⁵ Zob. „Afghan Times”, <http://afghantimes.com/september2004.htm> [9 III 2009].

⁴⁶ Obiektem gróźb jest też sam ksiądz Zakarijja: *List gończy Al-Kaidy za koptyjskim księdzem*, www.polskatimes.pl/fakty/swiat/44286,list-gonczy-al-kaidy-za-koptyjskim-ksiedzem,id,t.html [9 III 2009].

⁴⁷ M. Abdalla, *Wierność i oddanie. Trzy wieki chrześcijańskiej rodziny Baħtīšō' w służbie medycznej Abbasydów*, [w:] *W kręgu cywilizacji Półksiężycy. 6. Ogólnopolska Konferencja*

jak najwięcej, zwłaszcza w świecie, gdzie islamski fundamentalizm religijny zdaje się chcieć zdominować wolność słowa i sumienia.

Summary

Life, Activity and Contribution of Rev. Zakariyya Butros to the Dialogue with Islam

The aim of the paper is to present Rev. Zakariyya Butros. Born 1934 in Egypt, he studied and graduated in history and archeology at the Faculty of Arts of Alexandria University in 1957. Afterwards he started teaching in a public school and after a year was offered to join the Coptic clergy. Having accepted the offer, he was ordained a priest in 1958 and a year later became an archpriest (*qummu*s) in the Coptic church hierarchy.

In 1969 Butros began giving masses in the church in Masr il-Gadida quarter in Cairo, where he delivered a series of lectures on comparative religious studies for both Christians and Muslims until 1978. In the meantime he started a strong Christian movement "The Global Mission". Unfortunately, after a short time he was forced to stop performing services in the wake of evangelizing efforts among the Muslims. It was the first time Butros had been imprisoned. Later he was condemned to death, however, the penalty was changed into expulsion due to the efforts of the Coptic Pope.

Rev. Butros Zakariyya is now living in the USA, where he regularly appears on Life TV (*Al-Hayat*) evangelizing Muslims around the world, hosting programs and writing books (in Arabic) discussing various aspects of Islam and Christianity. "Accused" of joining the Pentecostal church by the Coptic Egyptian hierarchy, he holds the view that he can cooperate with all who wish to seek the truth not by an argument of strength but by the strength of arguments. His endeavors seem to fall on deaf ears of the Islamic clergymen, however.

Translated by Bartłomiej Grysa